

Kamil Nedvědický

Právní pohled na III. odboj

I. Právo odporu proti nelegitimní vládě v historii lidstva

Během jediného století se český národ třikrát dostal do situace, kdy byly splněny objektivní předpoklady pro aplikaci odporu vůči tyranické vládní moci. Jak v případě I., tak i II. odboje došlo ke splnění cílů jeho představitelů ve velmi krátkém časovém úseku. Vznik samostatné Československé republiky v roce 1918 se stal velkým úspěchem I. odboje, dosaženým po několika málo letech. Přestože výsledkem II. odboje nebyl úplný návrat svobody a demokracie do Československa, hlavního důvodu své existence – porážky nacismu – docílil.

Poněkud odlišný osud má III. odboj, který došel naplnění až řadu let po zahájení činnosti proti totalitnímu režimu. Navíc uzurpátorský systém komunistické vládní moci mezitím prošel různými vývojovými stadii a ovlivnil životy několika generací. V úvahu musí být brána nejenom délka trvání a míra zapojení milionů lidí do každodenního udržování nadvlády komunistů nad Československem, ale i fakt, že, na rozdíl od dvou předchozích dějinných okamžiků pád komunistického režimu nenastal v důsledku prohrané války, ale naprostým zhroucením neperspektivního a vlastními občany neakceptovatelného uspořádání věcí veřejných, když formu ukončení existence komunistické vlády není možno označit jinak než jako předání moci. V těchto a dalších souvislostech je postavení III. odboje poněkud výlučnější, což však není žádným relevantním důvodem pro to, aby docházelo k jeho zpochybňování či zlehčování (k čemuž se uchylují někteří publicisté), neboť tento přístup je v rozporu s historickými fakty. Než se dostanu k právnímu pohledu na protikomunistický odboj, považují za nutné ponořit se hlouběji do historie a zabývat se právně filozofickými východisky práva na odpor proti nelegitimnímu vládcovi a postupným zakotvením tohoto oprávnění do závazných právních kodifikací.

Od počátku dějin lidstva je velmi důležitou a vpravdě osudovou otázkou oprávněnost boje s tyranou, uzurpujícími si moc nad jednotlivci ve snaze plně ovládat jejich životy. V orientálních despociích, kde panovníci byli přímo vtělenými bohy či bohem pověřenými suverény, neměl nikdo z lidí právo jakkoliv zpochybňovat nařízení a pokyny vládců, i když lze označit za pravděpodobné, že například v Egyptě i neomezeně vládnoucí faraon musel dodržovat „božské právo“. Již ve starověkém Izraeli ale nalezneme tradici rozlišování mezi Bohem ustanoveným králem a proroky, jejichž prostřednictvím může být panovník označen jako nerespektující Boží zákon, a tudíž za nelegitimní hlavu vyvoleného národa. Stejně tak ve státech vytvořených na území

dnešního Řecka rozlišovaly právní školy mezi legitimním vládcem, působícím v souladu s přirozeným pořádkem, a jeho protikladem, tedy panovníkem, jenž se dostal s tímto pořádkem do rozporu; proto nemá být respektován, i když si vytvořil vlastní právní předpisy, které jsou vzpourou proti němu porušeny. Příkladem může být nikoliv dílo právní, ale umělecké, a to Sofoklova tragédie *Antigona*, popisující konflikt mezi mocí lidskou a tradičními pravidly božskými, dodržovanými po generace, které mají před nařízeními krále přednost. V Římské říši se vlivní teoretikové Cicero, Titus Livius či Polybios shodli na oprávněnosti odporu proti uzurpátorům. Že se nejednalo o názory omezené regionálně, dokazuje učení Meng-c' (Mencius), jednoho z nejuznávanějších žáků Konfucia. Tento učenecrazil teorii o právu a povinnosti lidu sesadit a případně i smrtit vládce, který *neplní své povinnosti v zájmu obecného blaha*.¹ Křesťanství přineslo nový pohled na spravedlivé uspořádání společnosti, když sice na jedné straně platí: „Co je císařovo, císaři, co je Boží, Bohu,“ avšak zásada individuální svobodné vůle a odpovědnosti člověka Bohu výrazně pozměňuje vnímání oprávněnosti odporu vůči těm, kdož nedodržují Boží zákon. Proto např. Órigenés konstatuje, že pokud jsou příkazy světské moci ve zjevném rozporu se slovem Božím, je možné, ba dokonce nutné se vzepít.² Církev si v průběhu středověku nárokovala právo zprostit lid poslušnosti k panovníkovi, který je heretikem nebo se chová jako tyran. Rozlišování mezi pravým a nepravým králem přísluší církvi,³ avšak postupně přechází na šlechtu (viz *Magna Charta Libertatum* v Anglii z roku 1215) či parlament. Svatý Tomáš Akvinský, Marsilius z Padovy nebo Vilém z Ockhamu vyjadřují ve svých dílech přesvědčení o sesaditelnosti nelegitimního panovníka a objevují se právní dokumenty zakotvující toto oprávnění (mimo již zmíněné *Magna Charta* např. *Sachsenspiegel* či *Zlatá bula Ondřeje II.*). I v zemích islámského kulturního okruhu zaznívají jasná stanoviska k právu na odpor. Filozof Avicenna (Abú Alí Íbn Síná) prohlašuje, že *vyjma víru v Proroka není žádný jiný prostředek bohubilější než zničení tyрана*.⁴ V běhu staletí tak postupně vznikají filozofické a právní názory, které jsou dalšími generacemi uznávány jako zásadní argument pro legitimizaci odporu vůči tyranii a útlaku. Trendem, ve zpětném pohledu jasně viditelným, je neustálé rozšiřování okruhu subjektů oprávněných vzbouřit se a svrhnout nepravého vládce. Tak v *České konfederaci*, tj. ústavě vzbouřených stavů z roku 1619, je právo svrhnout krále přiznáno pouze těmto stavům. Počínaje filozofy jako byl John Locke, získává převahu pojetí občanskoprávní, tudíž že všichni občané ustanovují veřejnou moc a kontrolují plnění úkolů svěřených státní moci, jež je od nich odvozena: *Ani neomezená a libovolná moc, ani vládnutí bez stanovených stálých zákonů se nemůže snášet s účely společnosti a vlády*.⁵ Přestože někteří autoři vyvíjeli snahu

1 STÖRIG, Joachim Hans: *Malé dějiny filozofie*. Zvon, Praha, 1993, s. 82.

2 KYSELA, Jan: *Právo na odpor a občanskou neposlušnost*. 2. aktualizované a rozšířené vydání. Doplněk, Brno 2006, s. 34.

3 Ještě v roce 1559 potvrdil papež Pavel IV. v bule *Cum ex apostolatu officio* právo papeže sesadit panovníka ohrožujícího blaho poddaných a zprostit poddané závazku poslušnosti.

4 KLABOUCH, Jiří - VEVERKA, Vladimír: *Stručná antologie z dějin politických učení a filosofie práva. Skripta pro posluchače Právnické fakulty Univerzity Karlovy*, díl I. Karolinum, Praha, 1994, s. 53.

5 LOCKE, John: Druhé pojednání o vládě. In: KLABOUCH, Jiří - VEVERKA, Vladimír: *Stručná antologie...*, s. 90.

Kamil Nedvědický

obhájit výlučnost určitých skupin obyvatelstva (nižších vrstev národa nebo naopak vyšších) a dovozovali jejich předurčení k revoluci proti útlaku, celá řada dalších myslitelů připravovala svými tezemi půdu pro to, aby se právo všech občanů na vzpouru vůči tyranii stalo nikoliv jen teoretickou floskulí, vyvozovanou z božského či přírodního práva, ale rovněž nedílnou součástí právních dokumentů nejvyšší síly. Cíle bylo dosaženo v zásadních normách typu *Prohlášení nezávislosti Spojených států amerických* ze dne 4. 7. 1776 nebo v *Prohlášení práv člověka a občana* z roku 1789 ve Francii, kde se nachází vyjádření práva, případně dokonce i povinnosti lidu svrhnout krutovládu, jež vykazuje znaky zneužití moci a skutků bezpráví s cílem *zajistit si nové strážce své příští bezpečnosti*.⁶ Příchod 20. století znamenal zásadní přelom v tom, že oprávnění postavit se na odpor nelegitimní vládě získalo pevné místo v ústavním pořádku demokratických zemí. Zde sehrály dominantní roli fatální dopady obou světových válek, přičemž právní důsledky II. světové války, k nimž se podrobněji dostaneme později, vytvořily stav, v jehož rámci je nezbytně nutné posuzovat i situaci v Československu pod nadvládou komunistické strany.

II. Právní okolnosti vzniku III. odboje⁷

Nástup totalitní vlády komunistů v únoru 1948 znamená okamžité a neskrývané hrubé porušování základních lidských práv a občanských svobod. Velká čistka, prováděná akčními výbory, představuje tisíce a tisíce pronásledovaných. Úředníci, důstojníci armády, příslušníci Bezpečnosti, ředitelé podniků, studenti, profesori a rovněž dělníci a zaměstnanci, kteří se nepřipojili ke generální stávce, ti všichni jsou propouštěni ze zaměstnání, je jim bráněno ve studiu, nemají šanci získat kvalifikovanou práci. Stejný postih zažívají politici demokratických stran, mající mandát od voličů. Bezpečnostní aparát rozjždí vlnu zatýkání bez jakékoliv zákonné opory. Poměry ve věznicích a vyšetřovnách Státní bezpečnosti (StB) jsou neslučitelné se základními požadavky výkonu práva. Násilí páchané na zatčených, mučením vynucovaná doznání (dle Vyšinského teorie: Doznání je koruna všech důkazů), postupná likvidace nezávislé justice a nahrazování soudců novými kádry bez vzdělání, ale se správným třídním původem a dostatečnou uvědomělostí – všechny tyto průvodní jevy tyranie se stávají poúnorovou realitou. Ústavodárné Národní shromáždění (ÚNS) schvaluje novou nelegitimní vládu Klementa Gottwalda⁸ jednomyslně, neboť poslanci byli zastrášeni Akčním výborem parlamentní Národní fronty a staly se z nich pouhé loutky v rukou vládnoucí státostrany. Jednomyslnost hlasování a plnění příkazů vedení KSČ jsou od té doby poznávacím znamením československého parlamentu. Přes znění § 22 odst. 1

6 KYSELA, Jan: *Právo na odpor...*, s. 57.

7 Tento text se nezabývá neopomenutelnou otázkou legitimacy komunistického režimu, únorem 1948 a dobou předúnorovou, neboť uvedené skutečnosti, bez nichž nelze zkoumanou problematiku komplexně uchopit, jsou obsahem samostatné studie, která bude zveřejněna v příštím čísle časopisu *Securitas Imperii*.

8 K nelegitimitě vlády „obrozené Národní fronty“ viz poznámka č. 7.

Právní pohled na III. odboj

ústavy (*Členové Národního shromáždění vykonávají svůj mandát osobně, nesmějí od nikoho přijímati příkazy*) vystavili komunisté poslance nátlaku a zaslali jim Prohlášení, jímž se měli zákonodárci zavázat k poslušnosti a podpoře nového režimu. Řada z nich však KSČ nevyhovovala, a proto byli vynecháni a Prohlášení neobdrželi. Třicet tři poslanci už pobývali v exilu, deset ve vězení(!) a dva neznámo kde. Někteří další se na protest proti praktikám komunistů vzdali mandátu.⁹ O strachu poslanců na jedné straně a kariérismu na straně druhé vypovídá historika z knihy prominentního představitele komunistické strany Václava Kopeckého *KSČ a ČSR: Z obavy, aby jednomyslnost při hlasování v Národním shromáždění nebudila dojem vynuceného glajchšaltování, jsme přímo prosili některé poslance, o nichž jsme věděli, že s námi ve své duši nesouhlasí [sic], aby hlasovali v Národním shromáždění proti nebo aby se aspoň zdrželi hlasování. Ujistovali jsme je, že se jim nic nestane [sic] a nabízeli jsme jim všemožné záruky. Avšak nebylo to nic platné. Hlasovali jednomyslně pro.*¹⁰ Nejenom faktický výkon teroru dopadá na široké vrstvy národa, ale vůdčové komunistů veřejně vyhlašují válku všem „nepřítelům“ a je čím dál víc zřejmé, že za nepřítele může být označen kdokoliv. Komunisté okamžitě po svém převratu rozpoutávají nesmiřitelný boj proti odpůrcům své neomezené vlády, přičemž o tom, kdo je určen k odstranění, rozhoduje KSČ. Druhý muž strany a státu Rudolf Slánský vyzýval k likvidaci reakce, bdělosti a ostrážitosti a sliboval nekompromisní přístup: *Budeme však tuto zrádnou havěť stíhat na každém kroku, drtit ji a ničit.*¹¹ Násilí a represivní přístup, zotročování oponentů nových pořádků, šíření atmosféry vnějšího i vnitřního ohrožení a jiné symptomy hrůzovlády jsou poznávacími znaky komunistického režimu již od února 1948. Právo je nejprve bráno jako nezávazný pláštík, zakrývající skutečný stav věcí. Loajální právníci argumentují lidovou revolucí jako pramenem práva: *Vedle zákonné složky právního řádu objevuje se nám v ústavě revoluční složka (právo revoluce).*¹² Právní normy a realita se diametrálně rozcházejí. Jednání komunistických orgánů, které zřetelně odporuje zákonu, není trestáno, což představitelé režimu odůvodňují nikoliv právní, ale ideologickou argumentací. Dobře viditelná je tato skutečnost ve vztahu k nové ústavě. Ústava, vyhlášená pod č. 150/1948 Sb., obsahuje katalog práv a svobod občanů, avšak výkon vlády komunistické strany z tohoto dokumentu, jež má být základem právního pořádku, dělá pouhý cár papíru bez hodnoty. Několik příkladů pro ilustraci. Přestože § 3 odst. 3 ústavy zakotvil, že nikdo nesmí být úředním orgánem vzat do vazby, leč v případech stanovených zákonem, v praxi se StB chová v rozporu s uvedeným ústavním pravidlem. Stejně tak tajemství listovní a tajemství dopravovaných zpráv dle § 6 či svoboda domovní (§§ 4 a 5) pro mocenské orgány neexistují. O porušování svobody vyznání dle § 15 nebo svobody projevu dle § 18 existuje řada důkazů v aplikační praxi represivního aparátu. Ústavní vymezení

9 GRONSKÝ, Ján: *Komentované dokumenty k ústavním dějinám Československa II., 1945–1960*. Karolinum, Praha 2006, s. 290–291.

10 KOPECKÝ, Václav: *ČSR a KSČ. Pamětní výpisy k historii Československé republiky a k boji KSČ za socialistické Československo*. SNPL, Praha 1960.

11 Stenoprotokol z 95. schůze ÚNS RČS 1946–1948, dne 11. 3. 1948. Viz <http://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/095schuz/s095002.htm>.

12 TUREČEK, Josef: Veřejná správa podle ústavy 9. května. *Časopis Právník*, 1948, str. 94.

Kamil Nedvědický

soukromého vlastnictví nebrání v odnětí majetků jejich oprávněným vlastníkům. Důležitější než obsah ústavy je proto její výklad ze strany komunistické vlády. S ohledem na preambuli ústavy a v ní jasně vyjádřený sledovaný cíl – dosažení socialismu – musí být rovněž vzat v úvahu interpretační § 171. V § 171 odst. 2 ústavodárce určil, že *při výkladu jednotlivých ustanovení této ústavy je třeba vycházet z ducha tohoto celku a ze zásad, na kterých je založen*. Důvodová zpráva to vyložila tímto způsobem: *Úvodní prohlášení je politickou proklamací, není ovšem právní normou v běžném slova smyslu. Bude však pro novou ústavu její nejdůležitější interpretační pomůckou. To se chce říci dikcí § 171/1, kde se praví, že všechny části této ústavy (tedy i prohlášení) platí jako celek. K takové interpretaci může posloužit zejména jeho úvodní a závěrečná část, především jasně prohlášení, že náš lid obou národů chce jít po cestě lidové demokracie k socialismu. Z uvedeného vyplývá zřetelný závěr, že jakékoliv porušování ústavně zaručených práv a svobod se dá velmi jednoduše odůvodnit právě tímto výkladem, kdy protiústavní postup představitelů státu bude označen za sledující cíl dosažení socialismu. Také se tak děje a celé vrstvy obyvatel se stávají občany druhé kategorie. KSC se ocitá v pozici „nad ústavou“, jako absolutní zdroj moci. Právní teoretici proto mohou o ústavě tvrdit, že *plně odpovídá státu, který je daným způsobem diktátorský vůči svržené vykořisťovatelské menšině*.¹³ Svévole komunistického vládnutí a výkonu teroru může být demonstrována výrokem jednoho z vlivných pracovníků StB: *Zákony, které byly mnohdy ještě z doby feudální, nebyly pro nás v této revoluční době závazné. Uznával a respektoval jsem jediný zákon – zákon třídní*.¹⁴ Nařízení funkcionáře KSC či rozhodnutí vyšetřovatele a bachaře má vyšší hodnotu než ústava a zákony. Právní řád zaplevelí množství podzákoných předpisů, jejichž prostřednictvím se upravují mnohé zásadní oblasti. Pro totalitní režim a jeho byrokratickou podobu je forma nařízení a vyhlášek jednodušší cestou úpravy společenských jevů. Výkon represí a porušování základních lidských práv se nelegitimní a nelegální režim snaží upravit v tzv. zákonech. Nejedná se o právo v pravém slova smyslu, neboť, jak praví stará zásada římského práva: *Ex iniuria ius non oritur*.¹⁵ Smyslem těchto úprav je upevnění moci vládnoucí státostrany. V zákoně č. 231/1948 Sb. na ochranu lidově demokratické republiky si režim vytváří možnost drastických trestů proti všem, kdo jsou totalitní moci nebezpeční, případně se KSC rozhodne je preventivně odstranit. Tvrdost uvedené normy musí být v době označované za mírovou považována minimálně za překvapující. Atmosféru nenávisti vůči všem, kdo se staví na odpor proti novým pořádkům, vystihuje jejich označování za záškodníky, sabotéry a zrádce, kteří škodí vládě lidových vrstev v čele s dělnickou třídou.¹⁶ Pravdivé by to bylo pouze v případech, pokud bychom místo slovního spojení lidové vrstvy použili KSC, jedinou vedoucí sílu režimu. Zákonem č. 232/1948 Sb. o státním soudu došlo ke zřízení specializovaného tribunálu pro politické kauzy. Pod číslem 247/1948 Sb. se skrývá zákon o táborech nucených prací (TNP), jehož prostřednictvím se režim pokusil legalizovat existenci*

13 Kolektiv autorů: *Československé státní právo*, díl. I., část I. až III. SPN, Praha 1956, s. 97.

14 RATAJ, Jan: *KSC a Československo I. (1945–1960)*. VŠE, Praha 2003, s. 109.

15 Z bezpráví se právo nerodí, přenesené: právo nevzniká z bezpráví.

16 Stenoprotokol z 13. schůze NS RČS 1948–1954, dne 6. 10. 1948. Viz <http://www.psp.cz/eknih/1948ns/stenprot/013schuz/s013009.htm>.

Právní pohled na III. odboj

koncentračních táborů. V rozporu s ústavou (§ 138 odst. 1) získaly správní orgány oprávnění posílat kohokoliv do TNP, slovy § 3 odst. 1 cit. zákona: *O zařazení do tábora a o době trvání pobytu v něm [...] rozhodují tříčlenné komise, jejichž členy a náhradníky jmenují krajské národní výbory.* KSČ má teror vůči neloajálním nebo ze špatných rodin pocházejícím občanům plně pod kontrolou: *Speciální komise zařídí seznamy nepřátel lidově demokratického režimu, kteří budou použitím zákona 247/1948 odesláni do TNP. Jim a jejich rodinám bude případně přikázán pobyt mimo hlavní centra republiky. Tím budou tyto oblasti zbaveny velké části reakčních živlů a budou též uvolněny bytové jednotky.*¹⁷ Pojem třídního nepřítelů byl vykládán velmi široce a umožňoval postihnout každého obyvatele Československa, bez ohledu na jeho názory a chování: *Preventivně odstraníme tisíce lidí, kdykoliv ochotných vpadnout v záda pracujícímu lidu.*¹⁸ Dohled nad justicí a bezpečnostními orgány získává další neústavní instituce, a to tzv. bezpečnostní pětky, které diktují soudům, jak mají rozhodovat.¹⁹ Popravy odpůrců komunistů, ať již skutečných či domnělých, zřízení sítě koncentračních táborů, mučení a nelidské zacházení, běžně v nich používané, zařazování celé škály nepohodlných osob do táborů nucených prací nebo do PTP bez soudního rozsudku, likvidace „nepřátelských“ vrstev obyvatelstva, otrokářské práce politických vězňů v uranových dolech a jiných nelidských podmínkách, tedy skutečná a jednostranně vedená občanská válka proti vlastním lidem, to všechno jsou podklady osvětlující pozadí vzniku III. odboje. Protiústavní ukradení majetků právoplatným vlastníkům, útok na náboženské přesvědčení občanů, likvidace spolků a zájmových samospráv, cenzura, veřejná podpora udavačství, zabíjení lidí opouštějících republiku a další ataky komunistických vládců na jedince i skupiny obyvatel Československa – všechny tyto okolnosti zřetelně dokazují nereálnost nerušené existence v totalitní společnosti. Platí heslo: Kdo nejde s námi, jde proti nám, a KSČ je jediným žalobcem, soudcem i katem: *KSČ je pilířem naší socialistické ústavnosti a zákonnosti – její vedení vyplývá přímo ze socialistického obsahu i smyslu celé naší ústavy včetně prohlášení.*²⁰ V neposlední řadě musí být brána v úvahu absolutní podřízenost Sovětskému svazu, vyjádřená mimo jiné rozhodujícím slovem stovek sovětských poradců na všech důležitých pozicích ve státním aparátu. Kromě řízení místních komunistů a předávání zkušeností s budováním totalitního systému mají za úkol i přípravu monstrprocesů a hledání „zrádců ve straně“, tj. organizací čistek. O vlivu poradců není pochyb: *Jejich rady byly brány jako nejsvatější příkaz, o kterém diskutovat by bylo svatokrádeží.*²¹ Vysoký důstojník StB se vyjádřil takto: *A opravdu, my jsme měli k ss. poradcům větší důvěru než k našim činitelům. Pro ně jsme dělali všechno...*²² Jednou ze základních premis režimu, která dle mého názoru sama o sobě plně ospravedlňuje odboj proti

17 Archiv bezpečnostních složek (dále jen ABS), fond (dále jen f.) Velitelství Státní bezpečnosti (dále jen 310), sign. 310-22-6, Pracovní plán bezpečnostního odboru na měsíc září, říjen a listopad 1949.

18 ABS, Směrnice č. j. 6497/010-1949.

19 Např. ABS, f. 310, sign. 310-23-1, Stanovisko bezpečnostní pětky KV KSČ v Praze k případu Fr. Havlíček, ze dne 24. 3. 1950.

20 Kolektiv autorů: *Československé státní právo*, s. 191.

21 Dopis velitele StB J. Veselého ze dne 10. 7. 1956. In: VOREL, Jaroslav – ŠIMÁNKOVÁ, Alena – BABKA, Lukáš: *Československá justice v letech 1948–1953 v dokumentech*, díl I. ÚDV, Praha 2003, s. 295.

22 KAPLAN, Karel: *StB o sobě. Výpověď vyšetřovatele Bohumila Doubka*. ÚDV, Praha 2002, s. 117.

Kamil Nedvědický

totalitní vládě komunistů, byl třídní rasismus, označený novými vládci za zásadní dogma. Situaci, kdy dělník je považován za nadřazeného továrníkovi, čeledín má větší hodnotu než sedlák a trestný čin „kulaka“ je posuzován přísněji než shodný delikt bezzemka, můžeme směle označit za důvod pro aplikaci aktivního odporu vůči nelegitimní vládě. Každý soud byl povinen zjistit sociální původ obviněného a přihlídnout k němu. Stejně tak se zkoumaly majetkové poměry obviněného a jeho rodičů. *Aby soudy mohly dostáti svým povinností daným § 3 tr. ř., musí vyšetřující trestné činy zjistiti co nejúplněji sociální (třídní) původ obviněného.*²³ Že jde o zásadní rozpor s čl. 1 platné ústavy (*Všichni občané jsou si před zákonem rovni*) snad ani netřeba dodávat. Zbožšťování dělnické třídy má ovšem své meze. Dělník, který se vzepré komunistické vládě, je nekompromisně zařazen mezi nepřátele státu a v koncentračních táborech a věznicích se nachází kromě duchovní elity národa – intelektuálů, politiků, důstojníků, kněží, akademických funkcionářů atd. – i značné množství dělníků vystupujících proti režimu. Sami komunisté ve svých tajných dokumentech přiznávali rozladění nad faktem, že dělníci a rolníci tvoří většinu politických vězňů.²⁴ Třídní rasismus se stal základním východiskem při výkonu čistek. Rudolf Slánský na zasedání ÚV KSČ otevřeně prohlásil: *Budeme nyní regulovat výběr studentů na vyšší střední školy a zvláště na university a techniky. Nemilosrdně vyčistíme střední a vysoké školy od reakčních studentů a postaráme se o to, aby se převážná část studentů na středních i vysokých školách rekrutovala z dělnických rodin.*²⁵

Z pohledu odporu proti komunistickému režimu považují za nezbytné zdůraznit faktor, bez něhož nelze uvedenou dobu posuzovat, a to nemožnost změnit vládu legální cestou, tj. prostřednictvím svobodných voleb. Volby jsou definičním znakem demokratického systému vlády a umožňují, aby se občané mohli podílet na výkonu státní moci. Teorie ústavního práva se o tomto pravidlu, v té době v Československu dobře známém z demokratické tradice první republiky, vyjadřuje následovně: *Současně je jimi ale legitimizována státní moc a moc daného orgánu zvlášť. Oprávnění voliči (lid) v nich rozhodují o osobách svých reprezentantů a udělují jim mandát, jehož výkon pak vlastně znamená realizaci práv suveréna.*²⁶ I z tohoto pohledu byl komunistický režim absolutně nelegitimní, neboť po celou dobu své existence nepřipustil konání svobodných voleb. První volby po únorovém převratu se konaly dne 30. 5. 1948. Jednalo se o parodii na svobodný výběr kandidátů, kdy byla sestavena jediná kandidátka, formálně všech stran Národní fronty, ale fakticky pod dominancí KSČ, která vybrala pouze prověřené osoby. Přestože komunisté tvrdili, že volby se konaly na základě obdobných právních předpisů, jaké platily pro volby v roce 1946,²⁷ pravda to není. Zákon č. 75/1948 Sb. o volbách do Národního shromáždění znamenal

23 *Národní archiv* (dále jen NA), f. Státní prokuratura, neuspořádáno. In: *Československá justice v letech 1948–1953...*, s. 375.

24 Srovnej KAPLAN, Karel: *Nekrvavá revoluce*. Sixty-Eight Publishers, Toronto, 1985, s. 205–206.

25 Kolektiv autorů (uspořádala ONYSKOWOVÁ, Zdeňka): *Almanach – Vysokoškoláci za svobodu*. Ústav pro informace ve vzdělávání – Pražský akademický klub 48, Praha 1998, s. 59.

26 PAVLÍČEK, Václav a kolektiv: *Ústavní právo a státověda, I. díl – Obecná státověda*. Linde, Praha 1998, s. 213.

27 DOLEŽAL, Miloslav: *Dějiny státu a práva v Československu 1938–1960*. Skripta pro posluchače právnické fakulty Univerzity Karlovy. UK, Praha 1986, s. 79.

Právní pohled na III. odboj

konec svobodných voleb v Československu. Kromě vyloučení jiných alternativ než komunisty vedené kandidátky Národní fronty jsou volební komise obsazovány akčními výbory Národní fronty a místo o kandidátních listinách politických stran se hovoří o „volebních skupinách“ (např. § 19 cit. zákona). Povinnost tajného hlasování je nahrazena pouhou možností (§ 29 odst. 4), což vede k nepřipustnému nátlaku na občany, aby volili manifestačně. Podle § 55 cit. zákona jsou mnohé politicky nepohodlné osoby zbaveny přístupu k volbám, když je u nich dána překážka výkonu volebního práva. Jde mimo jiné o všechny ty, které *akční výbory NF vyřadily z veřejného a politického života* (§ 55 odst. 1 písm. e). Ostatní občané se frašky organizované režimem musí povinně zúčastnit (§ 16 cit. zákona). Přes dusivou atmosféru, mohutné postihy a neustávající propagandu musí být výsledky voleb falšovány, aby bylo dosaženo naplánovaných výsledků. Lze proto shodně konstatovat, že *květnové volby v roce 1948 tak nebyly ani svobodné, ani demokratické. A sám volební zákon je dokladem bezmezného politického pokrytectví.*²⁸ Zrušení institutu svobodných voleb odňalo občanům právo rozhodnout o svých reprezentantech. Jedinou alternativou, jak odpovědět na represí totalitní moci a vyjádřit názor o nelegitimnosti komunistické vlády, byl tudíž odpor v plném významu tohoto slova. Ať už se jednalo o šíření pravdivých informací prostřednictvím letáků, hlásání názorů nepohodlných vládnoucí straně jako projev potlačované svobody slova či o snahu navázat spojení s exilem, případně spolupráci se zpravodajskými službami demokratických států, dále pak pomoc osobám pronásledovaným totalitní mocí, jejich skrývání, materiální zabezpečení, převážení přes hranice atd. S ohledem na teroristickou podstatu komunistického režimu byly plně namístě i aktivní způsoby odporu, tzn. odboj, ať již ve formě sabotáží, demonstrací, stávek či ozbrojených akcí, které lze označit za oprávněné použití zbraní vůči nelegitimní, uzurpátorské vládě, ovládané ze zahraničí, jejíž aktivní stoupení páchali zločiny proti lidskosti. Skupiny vzniklé spontánně bojovaly proti tyranii způsoby, jež jim vnutila komunistická strana, když nepřipustila jakýkoliv svobodný projev a rozpoutala teror, jemuž se odbojáři toliko bránili. Byli přitom vedeni plně odůvodnitelnou a mravně ospravedlnitelnou snahou svrhnout vládu pošlapávající základní práva a svobody vlastních občanů. O to se snažili i odbojáři ve skupinách, vytvořených a řízených StB, jež je konstruovala proto, aby zlikvidovala potenciální odpůrce a sama si vyrobila důvod pro užití mohutného represivního aparátu, neboť pokud „nepřátelé“ proti komunistům nevystupovali, bylo nutno je k tomu vyprovokovat. Naprostou protiprávnost daného jednání bezpečnostních složek netřeba zdůrazňovat. „Divadelní“ procesy a nemožnost dovolat se pomoci proti státům aplikovanému teroru a zjevným, politicky motivovaným nespravedlnostem v každodenním životě poskytují oprávnění pro výkon práva na odpor, s cílem osvobodit se z nadvlády kruté tyranie. Některým skupinám obyvatel, které určili komunisté k likvidaci, nezbyvalo ani nic jiného, jelikož si mohli vybrat jen ze dvou variant: buď se nechat služebníky režimu pronásledovat, mučit a trestat bez odporu, nebo se bránit všemi dostupnými způsoby, počítaje v to také ozbrojené akce. V neposlední řadě rovněž vznik tzv. železné opony a bránění v opuštění země, kdy Pohraniční stráž neváhala usmrtit každého, kdo se pokusil odejít ze

Kamil Nedvědický

státu ovládaného totalitním režimem, poskytují oprávnění postavit se porušování nezadatelných práv a svobod aktivně a se zbraní v ruce. Násilí a útlak jako základ režimu²⁹ zřetelně vyjde najevo při zjištění rozsahu postihů občanů ze strany komunistické moci. Politicky motivované pronásledování vedlo k tomu, že již v dubnu 1948 nedostačovala kapacita vězeňských zařízení, neboť 7308 osob bylo v trestních ústavech a 12 634 se nacházelo ve věznicích krajských soudů ve vazbě nebo výkonu trestu.³⁰ Ke konci téhož roku vynesly soudy v politických kauzách dvanáct rozsudků smrti, šestnáct trestů doživotního žaláře a třicet osm trestů odnětí svobody na více než deset let.³¹ Jen v pouňorových čistkách zažilo vyhození z práce a další postihy 250 000–280 000 osob.³² Do exilu odešlo odhadem 60 000 lidí³³ a toto číslo stále narůstalo. Připočítat musíme i osoby zavražděné bez soudu či umučené při výsleších, jelikož jejich odstranění považoval režim za součást boje s vnitřním nepřítelem.³⁴ Intenzita komunistickým státem vykonávaného teroru se stále zvyšovala a zasahovala všechny části společnosti, po vzoru SSSR byli v rámci stranických čistek likvidováni i věrní komunisté, podílející se na represích režimu. Utlačovatelský režim tudíž vyvolával zákonitý odpor. Vznik III. odboje můžeme proto označit za legitimní odezvu. Neopominutelnou skutečností je personální kontinuita II. a III. odboje, když proti komunistickému režimu aktivně vystupovalo mnoho hrdinů II., protinacistického, odboje.³⁵ Bez zajímavosti není ani to, že sami komunisté v tajných dokumentech nazývali bojovníky proti své vládě termínem III. odboj.³⁶ Taktéž musíme vzít v úvahu existenci exilové reprezentace, spolupracující s demokratickými zeměmi, a v neposlední řadě zahraniční armádu, ať už vystupující pod svým vlastním označením nebo jako součást ozbrojených složek států svobodného světa.³⁷ Současní kritici protikomunistického odboje napadají jeho účastníky výčitkou, že spoléhali na vypuknutí války mezi demokratickými zeměmi a sovětským blokem, což je označováno za nepřijatelné. Podle stejné, zvrácené logiky by museli odsuzovat všechny osoby opouštějící Protektorát Čechy a Morava v době míru s cílem zúčastnit se toužebně očekávané války proti nacismu. Rovněž tak prezident Beneš by nemohl být zván jinak než „válečný štváče“, protože na rozdíl od drtivé většiny politiků z řady různých zemí očekával s nadějí vypuknutí druhé světové války. V situaci téměř identické, kdy Československo ovládala skupina uzurpátorů, lišící se od nacistů jen názvem a vyšším množstvím fanatických stoupenců a kolaborantů, nikoliv mírou teroru, lze touhu po osvobození z této nadvlády armádami demokratických států označit za legitimní. Tím spíše, že ČSR nebyla ničím víc než protektorátem a vazalem SSSR. Na pravdivost této teze nemá vliv

29 Srovnej LENIN, Vladimír Iljič: *Stát a revoluce. Učení marxismu o státu a úkoly proletariátu v revoluci*. Svoboda, Praha 1949, s. 35; STALIN, Josef V.: *K otázkám leninismu*. Svoboda, Praha 1949, s. 23.

30 KAPLAN, Karel: *Nekrvavá revoluce*, s. 204.

31 RADOSTA, Petr: *Protikomunistický odboj: historický nástin*. EGEM, Praha 1993, s. 39.

32 KAPLAN, Karel – KOSATÍK, Pavel: *Gottwaldovi muži*. Paseka, Praha – Litomyšl 2004, s. 135.

33 TIGRID, Pavel: *Politická emigrace v atomovém věku*. Prostor, Praha 1990, s. 53.

34 Srovnej KAPLAN, Karel: *Nekrvavá revoluce*, s. 213–214.

35 Na tento fakt upozorňuje např. STEHLÍK, Eduard, vystoupení na semináři *Třetí – protikomunistický – odboj*. Senát Parlamentu České republiky, dne 13. 11. 2007. *Paměť a dějiny*, 2008, č. 1, s. 192.

36 *Archiv bezpečnostních složek*, a. č. 41538/013 – interní dokument StB, bez datace.

37 STEHLÍK, Eduard, *Paměť a dějiny*, 2008, č. 1, s. 192–193.

Právní pohled na III. odboj

vystupování Československa jako subjektu mezinárodních vztahů, neboť úplná a bezvýhradná závislost na SSSR byla mimo diskusi a v době rozděleného světa více než kdy jindy platilo, že uznání státu jako subjektu mezinárodního práva má toliko deklaratorní účinky a není uznáním způsobu výkonu vládní moci.³⁸ Navíc Sovětský svaz chystal útočnou válku proti západnímu světu a jen dočasná převaha USA v atomových zbraních a smrt diktátora Stalina zabránily realizaci těchto plánů.³⁹ Realitu bipolárního světa, kde obě strany konfliktu disponují ničivým arsenálem atomových zbraní, a proto další trvání „studené války“, v níž kromě lokálních konfliktů typu korejské či vietnamské války nedejde k zásadnímu střetu, s konečnou platností potvrdilo až maďarské povstání z roku 1956. Západní demokracie se omezily na verbální podporu a poskytování azylu uprchlíkům, sovětskému rozdrčení povstalců ale nezabránilo a Maďarsku na pomoc nepřišly. Teprve od tohoto okamžiku je zřejmá neperspektivnost ozbrojeného odporu vůči komunistickým totalitám v ČSR a dalších sovětských satelitech.

Na charakteru režimu v poúnorovém Československu nemění nic ani halasný příklon k tzv. socialistické zákonitosti. Po stabilizaci své moci se představitelé KSČ začínají obracet k legalitě, tj. dodržování vlastních zákonů, přijatých s cílem upevnit komunistickou vládu. Motivací je pro ně mimo jiné i to, že chtějí omezit moc StB, projevující se v čistkách ve straně, kdy docházelo k zatýkání vysokých funkcionářů označovaných za zrádce a málokdo si mohl být jistý, že zrovna on nebude „odhalen“. Smyslem socialistické zákonitosti má být ještě větší upevnění totální vlády KSČ. Nedochozí k žádné změně nelegitimního režimu, protože normy přijaté po Únoru jsou primárním zdrojem nezákonností a jejich smyslem nebylo *nastolit respekt k právu a spravedlnosti, ale přizpůsobit se měnícím politickým poměrům a nadále sloužit komunistickému režimu*.⁴⁰ Viditelný je i sovětský vzor. Po upevnění bolševické moci v Rusku došlo také k přechodu od „revolučního právního vědomí“ k „revoluční zákonitosti“, přičemž šlo pouze o novou praxi stejně tyranského systému.⁴¹ Definice z právnícké učebnice dává jasně najevo, jaký výklad pojmu socialistická zákonitost byl jediný možný, komu měl tento institut sloužit a jakým způsobem: *Je methodou (formou) uskutečňování diktatury dělnické třídy*.⁴² V právu komunistického Československa se jednoznačně propagovala diktatura jako ideální forma vlády: *Diktatura proletariátu – a to je její základní úkol a cíl – je především nástrojem k budování socialismu a komunismu, nástrojem ke zničení tříd a přechodu do beztřídní společnosti*.⁴³ Zřetelně viditelné zůstávalo to, že ze strany komunistů nelze čekat slitování. Každého občana Československa, který se nehodlal

38 Proto jako uznávaný subjekt mohly ve 20. století vystupovat státy typu nacistického Německa, fašistické Itálie, komunistického Sovětského svazu a ostatních zemí východního bloku. Po poměrně dlouhé době došlo v mezinárodním společenství i k akceptaci reálného stavu v Číně, kterou po určitý časový úsek reprezentovala Čínská republika na Tchaj-wanu, a Čínská lidová republika, v níž totalitním způsobem vládla komunistická strana, se stala členem mezinárodních organizací včetně OSN.

39 Srovnej RATAJ, Jan: *KSČ a Československo...*, s. 131.

40 KAPLAN, Karel: *StB o sobě...*, s. 15.

41 SCHROEDER, Friedrich-Christian – PELIKÁN, Dragutin – MALÝ, Karel Václav: *Tři studie z novodobých dějin ruského práva*. Ediční středisko PF UK, Praha 1994, s. 13.

42 Kolektiv autorů: *Československé státní právo*, díl II., část IV. až VI. SPN, Praha 1957, s. 15.

43 Tamtéž, díl I., část I. až III., s. 172.

Kamil Nedvědický

podřídít absolutní moci KSČ, čekalo zbavení práv a svobod, definujících lidskou bytost, a v očích vládnoucí třídy (komunistů) se stal bezprávným „třídním nepřítelem“, jehož čeká likvidace, ať už formou znemožnění výkonu povolání, administrativním postihem,⁴⁴ uvězněním či popravou. Uplatňování násilí na všech režimu nevyhovujících osobách a jejich odstraňování, bez ohledu na právní předpisy, získávalo odůvodnění ze strany akademiků. Jejich texty vtloukaly budoucím soudcům, prokurátorům i advokátům do hlavy, že lidská práva a svobody nesmí stát v cestě budování socialismu, neboť *třídní nepřítel nemůže zneužívat základních práv a svobod*.⁴⁵ Proto se veřejně deklaruje: *Lidové demokracie zbavují třídní nepřátele možnosti zneužít občanských práv na škodu zájmů lidové demokracie*.⁴⁶ Odboj a odpor projevovaný vůči totalitní moci KSČ měl tudíž obranný charakter a jeho snaha o návrat demokratických poměrů a svržení systému postaveného na diktatuře a třídním boji jej staví do stejné pozice jako odboje předchozí (s výjimkou komunistů za druhé světové války, kteří v boji proti nacismu usilovali o nastolení vlastního systému vlády), neboť cíl byl totožný – vytvoření demokratického, svobodného a suverénního Československa.

III. Mezinárodní kontext

Významný vliv na posuzování odboje a odporu proti komunistickému režimu má právě mezinárodní kontext. Řada kritiků aktivních odpůrců totality používá jako mantru frázi, že je nezbytně nutné hodnotit komunistickou vládu podle dobových měřítek a v celosvětových souvislostech. Dobový aspekt jsem popisoval v předchozích kapitolách a i z pohledu tehdejší doby je nelegitimita komunistické vlády nezpochybnitelná. Porušování lidských práv a občanských svobod ze strany KSČ bylo v rozporu s ústavou a demokratickou tradicí Československa a už v uvedené době se tato práva a svobody těšily zasloužené pozornosti.⁴⁷ Stejně tak prvek mezinárodní jednoznačně podporuje oprávněnost všech forem odporu, včetně odboje, který se násilí vládnoucího režimu bránil ozbrojenou aktivitou, mající za cíl svržení nelidské tyranie. Musíme si uvědomit, že v době po druhé světové válce, kdy světové společenství chtělo zabránit opakování hrůz nacismu, odstranit nebezpečí válek a zakotvit obecně závazná pravidla mezinárodního práva, došlo ke kodifikaci katalogu základních práv a svobod a k převedení přirozenoprávních zásad do písemné formy, závazné pro celou planetu. I když vymahatelnost dodržování lidských práv a svobod byla pouze teoretická, neboť neexistoval orgán, který by měl pravomoc vynutit respektování těchto práv a svobod nedemokratickými vládami, samotný akt jejich převedení do normativního textu je vpravdě revolučním činem. Argumentace proti totalitním režimům získala významný podklad v pozitivním mezinárodním právu, což v tehdejší době mělo fatální dopad a dnešní pohled na ko-

44 K tomu viz např. ROKOSOVÁ, Šárka: Administrativní opatření – jedna z forem perzekuce sedláků komunistickým režimem. In: *Securitas Imperii*, 2003, č. 10, s. 147n.

45 Kolektiv autorů: *Československé státní právo*, díl. II., část IV. až VI., s. 276.

46 Tamtéž, s. 274.

47 Srovnej např. Návrh abdikáčního dopisu presidenta E. Beneše ze dne 4. 5. 1948. In: GRONSKÝ, Ján: *Komentované dokumenty...*, s. 327.

Právní pohled na III. odboj

munistické režimy 20. století bez této okolnosti není možný. V deklaratorní rovině má epochální význam *Všeobecná deklarace lidských práv*, přijatá dne 10. 12. 1948 III. valným shromážděním Organizace spojených národů ve formě rezoluce č. 217/III.⁴⁸ V samotné preambuli tohoto právního dokumentu nalezneme potvrzení oprávněnosti boje proti porušování lidských práv: *Je nutné, aby lidská práva byla chráněna zákonem, nemá-li být člověk donucen uchýlovat se, když vše ostatní selhalo, k odboji proti tyranii a útlaku*. Kdybychom probírali jedno ustanovení *Všeobecné deklarace lidských práv* za druhým, shledali bychom razantní porušování základních práv a svobod lidských bytostí, zaručených tímto pramenem práva, po celou dobu trvání komunistického režimu. Jen ve stručnosti uvedu čl. 5, v němž je obsažen zákaz mučení, nelidského a ponižujícího zacházení a trestu. Násilí běžně páchané na politických věznicích komunismu je s uvedeným článkem v totálním rozporu. Podle čl. 7 si mají být všichni lidé rovni před zákonem, bez jakéhokoliv rozlišování. Zkoumání třídního profilu obžalovaných a hodnocení jejich „buržoazního“ původu za přitěžující okolnost, jak bylo před československými soudy běžné, nelze označit za konformní s Deklarací aprobovaným zákazem diskriminace. Jako další typický případ, kdy komunisté pošlapali základní právo svých občanů, lze použít čl. 13 odst. 2 a v něm zdůrazněně oprávnění každého opustit svou zemi a vrátit se do ní. Při existenci tzv. železné opony a střílení na osoby, jež se pokusily toto právo naplnit, můžeme směle prohlásit, že i zde je viditelný znak definující totalitu KSČ. Dle čl. 17 odst. 2 nikdo nesmí být svévolně zbaven svého majetku. Přes ústavou zakotvené soukromé vlastnictví provedli komunisté jeho likvidaci, když bez náhrady zabrali majetky i těch nejmenších živnostníků a porušení vlastní ústavy (§ 146, § 151 či § 158) odůvodňovali vědomou nepravdou: *Ústava nezaručuje, že soukromo-kapitalistická forma vlastnictví nebude omezována a zatlačována, ale naopak*.⁴⁹ Článkem 18 Deklarace zaručená svoboda myšlení, svobody a náboženství v ČSR neexistovala a církve zažívaly mohutný útlak.⁵⁰ Nerespektování v čl. 21 zakotvených svobodných voleb bylo již dostatečně popsáno. Z pohledu odboje ve státech s panujícím nedemokratickým zřízením má význam znění čl. 28: *Každý má právo na to, aby vládl takový společenský a mezinárodní řád, ve kterém by práva a svobody stanovené v této deklaraci byly plně uplatněny*. *Všeobecná deklarace* navíc není pouhým teoretickým podkladem, ale ve světle nálezu Ústavního soudu ČR (ÚS) sp. zn. II. ÚS 243/05 ze dne 8. 3. 2006 je základní pomůckou pro výklad právního řádu. Při posuzování zločinů proti lidskosti, prováděných komunisty, je namístě vycházet z analogického přístupu k nacistickým zvěrstvům, jež byla v řadě případů páchána rovněž na základě platných zákonů. Mezinárodní vojenský soudní dvůr v Norimberku vydal svůj *Statut*, z něž lze vycházet jako z pramene pozitivního práva, protože byl vyhlášen v československé Sbírce zákonů a nařízení pod č. 164/1947 Sb. Nalezneme zde definici zločinů proti lidskosti, mezi něž je možno zařadit i jednání komunistů vůči skupinám

48 K právnímu výkladu Deklarace srovnej nálezy Ústavního soudu ČR sp. zn. II. ÚS 285/97 ze dne 7. 10. 1998 či WAGNEROVÁ, Eliška: *Všeobecná deklarace lidských práv jako milník mezi epochami. Jurisprudence*, 2009, č. 5, s. 3n.

49 Kolektiv autorů: *Československé státní právo*, díl I., část I. až III. SPN, Praha 1957, s. 140.

50 Viz NEDVĚDICKÝ, Kamil: *Církve a náboženské společnosti po únoru 1948. Revue církevního práva*, 2008, č. 1, s. 60n.

Kamil Nedvědický

obyvatel pod jejich vládou. Jde o vraždění, prováděné u nás bez soudu příslušníky StB, zotročování tak běžné v koncentračních táborech, deportace celých rodin tzv. kulaků atd. Z hlediska právní teorie má citovaný *Statut* velký dopad rovněž v tom, že za zločin označuje každé jednání proti lidskosti bez ohledu na to, zda bylo porušeno místní právo země, kde k danému konání došlo (viz čl. 6 písm c). Zde je zřetelné zdůraznění nadřazenosti *obecných zásad právních uznávaných civilizovanými národy* (čl. 38 odst. 1 písm. c *Statutu Mezinárodního soudního dvora OSN*).⁵¹ Že se v případě norimberského tribunálu jedná o důležitou událost ve vývoji základních práv, který pokračoval *Všeobecnou deklarací lidských práv* a s nímž se poúnorový režim ČSR ocitl v rozporu, konstatoval i nález ÚS sp. zn. Pl. ÚS 42/02 ze dne 26. 3. 2003. Vezmeme-li v úvahu celou řadu dalších lidskoprávních kodifikací mezinárodního práva, určujících pravidla dodržování práv a svobod občanů a ratifikovaných dokonce i komunistickým Československem, zjistíme, že jejich dopad na vnímání nelegitimnosti komunistické vlády je závažným důkazem potvrzujícím oprávněnost odboje vůči rudé totalitě. Stejně tak neobstojí tvrzení o nutnosti vnímat zločiny komunistických režimů nikoliv „dnešním pohledem“. Komparativním přístupem snadno dospějeme k závěru, že v zemích západního kulturního okruhu, tedy ve státech Evropy, kde nepanovala komunistická strana, ve stejné době fungoval demokratický právní stát, lidská práva byla dodržována, excesy vlád odhalovány a napravovány, občané měli zaručenu rovnost před zákonem a v rukou drželi moc změnit vládnoucí politickou reprezentaci prostřednictvím svobodných voleb. Ve srovnání s touto normální situací ještě více vynikne zločinná a ve své podstatě plně teroristická podstata režimu KSČ, prováděná jako tzv. diktatura proletariátu (rozuměj komunistické strany) a likvidující celé vrstvy společnosti, označené za nepřijatelné v novém světě (buržoazie – tedy podnikatelé, živnostníci, dále kulaci, církve a celá řada dalších). Odboj proti komunistické nadvládě byl tudíž právem uznávanou cestou, jak navrátit Československo do svobodného a demokratického světa. Navíc aktem sebeobraný jedinců zažívajících absolutní a drtivý útok proti právům a svobodám, respektovaným světovým společenstvím jako „nezadatelná, nezrušitelná a nezczizitelná“, a to už v námi zkoumaném historickém období.⁵²

IV. Protikomunistický odboj a právo po roce 1989

V současné době musíme při právním posuzování odboje a odporu proti komunistickému režimu vycházet z právních norem přijatých po pádu totalitní vlády KSČ v roce 1989. V polistopadovém vývoji došlo sice k nesprávné akceptaci myšlenky právní kontinuity, prosazované řadou právníků, kteří byli tzv. osmašedesátníky, tj. jednalo se o lidi nejprve aktivně budující komunistický režim jako jeho věrní stoupenci v prvním nejkrvavějším dvacetiletí, posléze pak normalizační vládou vyřazené z veřejného života a vystupující v roli opozice. Opozice odmítající vývoj po roce 1968, ale obhajující situaci po

51 Vyhláška ministra zahraničních věcí č. 30/1947 Sb., o Chartě spojených národů a Statutu Mezinárodního soudního dvora, dohodnutých dne 26. června 1945 na konferenci Spojených národů o mezinárodní organizaci, konané v San Francisku.

52 Srovnej MALENOVSKÝ, Jiří: *Mezinárodní právo veřejné. Obecná část*. MU a Doplněk, Brno 1997, s. 41.

Právní pohled na III. odboj

únoru 1948 a mající pro ni osobní pochopení. Těmto lidem, kromě několika vzácných výjimek, šlo o vlastní rehabilitaci a vytvoření tzv. třetí cesty mezi komunistickým socialismem a demokracií, nechťeli tedy návrat systému vlády západního typu. Je zřejmé, že směřování Československa a později České republiky ke klasickému demokratickému právnímu státu s tržní ekonomikou sledovali s nesouhlasem a dávali najevo svůj pocit, že mělo dojít k tvorbě jakéhosi „humanistického socialismu“, ke kterému dle jejich ničím nepodloženého závěru směřovalo Pražské jaro 1968. Právní kontinuitu uvítali i právníci mladší generace, kteří považovali možnou diskontinuitu za zpochybnění svého dosavadního života. Autoři velebící právo komunistického režimu v učebnicích, člancích, diplomových, habilitačních pracích a jiných textech se obávali kritiky a společenského odsouzení za spoluúčast na tvorbě a udržování totalitního právního řádu. Proto dodnes sverepě odmítají označování vlády KSČ za nelegitimní, neboť se domnívají, že zabrání nezávislému posuzování nejenom právních, ale i politických a „každodenně lidských“ souvislostí komunistické moci, když demokratický systém označí za navazující na totalitu.⁵³ Jde sice o právní nesmysl, avšak pro řadu osob to má zásadní význam. Každé upozornění na bezpráví předlistopadového režimu totiž pokládají za útok na svou osobu.⁵⁴ Když zaměříme pozornost na právníky, kteří se po listopadu 1989 dostali k úkolu přeměnit komunistický právní řád, sloužící udržování neomezené moci vládnoucí státostrany, na právo demokratického státu, snadno zjistíme, že nejnějnější z nich byli nejenom účastníky prorežimních aktivit, ale i tvůrci „zákonů“ před rokem 1989 a někteří z nich dokonce i ústavních. Veřejnost vystrašili nepravdivým tvrzením o nutnosti kontinuity, jejímž opakem by údajně byl chaos, v němž by neplatily žádné smlouvy, a dokonce ani uzavřená manželství. Postupem času své argumenty zmírňovali tvrzeními, že nešlo převzít „zastaralé“ prvorepublikové právo či zákonodárství jiných států. Nezaujatý pozorovatel ale dokáže vyvrátit všechny „důkazy“, které hlasatelé takových názorů uvádějí. Nejprve je nutno zmínit fakt, že v československých dějinách 20. století k jedné diskontinuitě došlo. V roce 1945 se ČSR vrátila k prvorepublikovému právnímu pořádku a nepřevzala nacistické právo Protektorátu Čechy a Morava. Na platnost sňatků, majetkových smluv, dědictví apod. tato skutečnost obecně neměla žádný vliv. Po roce 1989 bylo možno postupovat stejným způsobem, tedy návratem k právu první republiky a komunistické předpisy by byly řešeny na jedné straně jmenovitým zrušením norem určených výhradně k utužení vlády KSČ či z faktu totality vycházejících (srovnej zákon č. 195/1946 Sb. o použitelnosti předpisů z doby nesvobody), na straně druhé by majetkové, statusové a jiné právní skutečnosti zůstaly (až na

53 Zde mají dle mého názoru svůj význam i „akademické“ spory o označení komunistické samovlády, kdy někteří autoři odmítají souhrnné označení totalitní režim a určité časové úseky z let 1948–1989 označují za „autoritářský stát“. Přestože se Československo pod vedením KSČ s ohledem na dynamiku dějin měnilo a situace byla v řadě aspektů odlišná na konci čtyřicátých, v padesátých, šedesátých, sedmdesátých či osmdesátých letech, základní definiční znaky totality zůstávaly a režim se snažil ovládat všechny oblasti života svých občanů. Termín totalitní stát je tudíž podle mého mínění plně namístě.

54 Svě zkušenosti s tímto běžným jevem uvádí např. PŘIBÁŇ, Jiří: Na stráží jednoty světa: marxismus a právní teorie. In: BOBEK, Michal – MOLEK, Pavel – ŠÍMÍČEK, Vojtěch (eds.): *Komunistické právo v Československu. Kapitoly z dějin bezpráví*. Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, Brno 2009, s. 40.

Kamil Nedvědický

oblast restitucí) nedotčeny a případné nesrovnalosti by se řešily na základě iniciativy jednotlivců soudní cestou. Tak se také děje v současnosti, avšak s tím rozdílem, že soudy aplikují právo platné v době rozhodování, tudíž zákony totalitního nelegitimního režimu. Navíc ani námitka o rozdílu mezi Protektorátem a normalizačním Československem neobstojí, jelikož se v obou případech jednalo o země okupované cizí armádou. Další zmiňovanou okolností je údajná zastaralost prvorepublikového práva. I v tomto případě jde o tvrzení velmi vzdálené realitě. Při tvorbě nových kodexů, jako je trestní zákon, občanský zákoník atd., se jejich autoři veřejně přiznávají k tomu, že vycházejí ze zákonodárství I. republiky a dokonce i Rakouska-Uherska.⁵⁵ V roce 1989 se stačilo podívat na nám velmi blízké země typu Rakouska, Německa, ale i Francie, abychom zjistili, že pilíře jejich zákonodárství pocházejí ne z 20., ale dokonce z 19. století a novelizace jsou poměrně malého charakteru.⁵⁶ Neakceptovatelnost přijetí zákonodárství jiného demokratického státu, jak tvrdí propagátoři kontinuity, ztrácí jakékoliv logické opodstatnění v situaci, kdy ČR musela přizpůsobit svou legislativu evropskému právu, transponovat rozsáhlou právní materii do vlastního právního řádu, a navíc v rámci tvorby nových, vnitrostátních norem se běžně přihlíží k úpravám dalších států Evropské unie. Jedinou relevantní skutečností tak zůstává osobní zájem početné skupiny vlivných právníků na kontinuitě práva. Bez nepřípustné paušalizace je potřebné poukázat na to, že co se týče dalších generací absolventů právnických fakult, hrají zde podstatnou roli dva faktory. Jedním z nich je ovlivnění ze strany uznávaných právnických kapacit, které vštepují studentům pojetí naprosté bezvýhodnosti jiné cesty než návaznosti na komunistický systém. Druhým pak ohled na kariérní postup, neboť příklon k tezi o nelegitimitě poúnorového režimu a nutnosti diskontinuity může poškodit vyhlídky na kariéru v akademickém světě a justici. Důležité dle mého názoru je, že – přes svoji podporu převzetí komunistického právního řádu polistopadovým Československem – kontinuitu kritizují nebo označují za fiktivní i autoři vysokoškolských právnických učebnic a komentářů: *Spíše nevídaná je kontinuita v ústavním myšlení.*⁵⁷ Podobně: *Je nutno rychle nahradit socialistický právní řád právním řádem zcela novým. Nestačí poopravit předpisy platné před rokem 1989 nebo je jenom doplnit. Jde o jiný systém, opřený o zcela odlišnou filozofii.*⁵⁸ A do třetice z jiného oboru práva: *Revoluce v listopadu 1989, ze které vzešel náš současný demokratický politický systém, vede nutně k metamorfóze celého právního řádu, včetně práva trestního.*⁵⁹ O zvratu ústavních poměrů a kvalitativ-

55 Např. rozhovor s prof. Eliášem: O tom paragrafu jsem přemýšlel rok. *Hospodářské noviny*, 27. 6. 2008.

56 Rakouský občanský zákoník (ABGB) z roku 1811, Francouzský občanský zákoník (Code civil) z roku 1804, Německý obchodní zákoník z roku 1897 ad.

57 PAVLÍČEK, Václav – HŘEBEJKA, Jiří: *Ústava a ústavní řád České republiky. Komentář, I. díl – Ústavní systém*. Linde, Praha 1998, s. 40. K diskontinuitě s normami, které jsou v rozporu s řádem lidských práv, viz tamtéž, s. 22 či PAVLÍČEK, Václav a kolektiv: *Ústava a ústavní řád České republiky. Komentář, 2. díl – Práva a svobody*. Linde, Praha 1999, s. 18.

58 PELIKÁNOVÁ, Irena – PLÍVA, Stanislav – PŘIBYL, Zdeněk – ČERNÁ, Stanislava – VÍT, Jiří – ZAHRADNÍČKOVÁ, Marie: *Obchodní právo. I. díl*. Codex, Praha 1994, s. 19.

59 NOVOTNÝ, Oto – DOLENSKÝ, Adolf – JELÍNEK, Jiří – VANDUCHOVÁ, Marie: *Trestní právo hmotné. I. obecná část*. 3., přepracované vydání. Codex, Praha 1997, s. 3.

Právní pohled na III. odboj

ních změnách hovoří i další autoři.⁶⁰ Nejradiálněji vyjádření lze najít na tomto místě: *Rok 1989 byl objektivním zdrojem diskontinuity, a to nejen v ČSFR (ČR), nýbrž minimálně též v celoevropském měřítku.*⁶¹ S ohledem na uvedené je patrné překvapivá, ale jediná možná konkluze. Diskontinuita s právním řádem komunistického Československa opravdu nebyla možná, avšak jen kvůli personálnímu prvku, tedy z důvodu osob, jimž listopad 1989 umožnil získat dominantní vliv na právo nového demokratického zřízení. Ve vztahu ke III., protikomunistickému, odboji je kontinuita práva dosti problematickou okolností, neboť posuzovat aktivní odpor vůči nelegitimní tyranské moci z hlediska zákonů vytvořených totalitním státem, proti kterému je odboj namířen, působí přinejmenším nesmyslně. A to i při vědomí toho, že komunisté nedodržovali ani svoje vlastní zákony. Zpočátku lze proto vysledovat snahu o pojmenování zločinů komunistů na nevinných obětech. Úsilí rehabilitovat politické vězně a napravit některé křivdy v majetkové oblasti není nejprve doprovázeno zdůrazněním významu aktivních odpůrců rudé totality. Vyhlášení Federálního shromáždění ČSFR, na rozdíl od pregnanterněji formulovaných návrhů, obsahuje jen teoretické floskule spíše filozofického charakteru.⁶² Zákon o soudních rehabilitacích č. 119/1990 Sb. poskytl vodítko pro posuzování aktivních forem odporu, tj. protikomunistického odboje. Bohužel tzv. zbytkové tresty vytvořily neúnosný stav, kdy plně oprávněný odboj nebyl novým režimem beze zbytku akceptován. Zde nepochybně hrálo roli to, že komunisté neutrpěli porážku podobnou nacistům, ale moci se vzdali kvůli hroutícímu se hospodářství, šířící se nespokojenosti a v neposlední řadě s ohledem na ztrátu podpory ze Sovětského svazu, na němž byli plně závislí. Vliv komunistické propagandy, po desetiletí vykreslující protikomunistické odbojáře jako vrahy a kriminálníky, ve spojení se špatným svědomím lidí, kteří se totalitě podřídili a plnili všechny příkazy vládnoucí KSC, stejně jako působení tzv. reformních komunistů, to jsou faktory způsobující negativní pohled značné části veřejnosti na aktivní odpor proti komunismu. Současně hrál roli i stav justice a státního zastupitelství, kde mnozí soudci a státní zástupci měli kvůli své minulosti kritický vztah k odbojářům a byli ochotni maximálně provádět rehabilitace obětí komunistů, tedy politických vězňů uvězněných za názory a postoje, příslušnost k sociální vrstvě společnosti či pronásledované z vykonstruovaných důvodů. Postupem času ale přísun objektivních informací o protikomunistickém odboji a vstup nových nezkompromitovaných osob, zabývajících se odporem proti komunistickému režimu, na veřejnou scénu s sebou přinesly posun v náhledu na jedince bránící se zločinnému režimu v době poúnorové aktivně, což zahrnuje i ozbrojené akce jednotlivců a skupin. V právní oblasti došlo k přijetí zásadních norem, vyjadřujících postoj k oprávněnému boji proti komunistické nelegitimní vládě. Již *Listina základních práv a svobod*⁶³ zdůraznila právo bránit se odstraňování

60 GERLOCH, Aleš – HŘEBEJK, Jiří – ZOUBEK, Vladimír: *Ústavní systém České republiky. Základy českého ústavního práva*. Prospektrum, Praha 1994, s. 40.

61 MALENOVSKÝ, Jiří: *Mezinárodní právo veřejné...*, s. 52.

62 Srovnej na http://www.psp.cz/eknih/1990fs/tisky/t0536_00.htm.

63 Usnesení předsednictva České národní rady č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky, v platném znění, srovnej taktéž čl. 3 a čl. 112 odst. 1 ústavního zákona č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, ve znění pozdějších změn.

Kamil Nedvědický

lidských práv a základních svobod. Pohnutkou pro zakotvení práva na odpor v čl. 23 *Listiny* byla dle její preambule dějinná zkušenost s potlačováním lidských práv a občanských svobod, v neposlední řadě tedy více než čtyřicet let totalitní vlády KSČ. Přes protesty komunistů a postkomunistů z jiných stran se čtyři roky po změně režimu podařilo přijmout normu týkající se nelegitimity předlistopadového systému a boje s totalitní mocí. Otázku III. odboje tak po právní stránce výslovně řešil zákon č. 198/1993 Sb. o protiprávnosti komunistického režimu a o odporu proti němu. Parlament ČR v preambuli konstatoval odpovědnost KSČ, jejího vedení a členů za způsob vlády v letech 1948–1989 a stanovil si závazek de lege ferenda, neboť prohlásil, že: *Ve své další činnosti bude vycházet z tohoto zákona. V zákonném textu došlo k vyjádření skutečného charakteru komunistického režimu, označeného za zločinný, nelegitimní a zavrženibodný* (§ 2), ale dokonce v § 3 zákonodárce ustanovil, že odpor proti tomuto režimu, projevovaný i ve formě odboje, byl *legitimní, spravedlivý, morálně oprávněný a je hodný úcty*. Kromě těchto důležitých prohlášení vyžadují pozornost i § 5 a § 6 cit. zákona. Znění § 5 jednoznačně vyloučilo běh promlčecí lhůty od 25. února 1948 do 29. prosince 1989, pokud z politických důvodů neslučitelných se základními zásadami právního řádu demokratického státu nedošlo k pravomocnému odsouzení nebo zproštění obžaloby. Podle § 6 soud zruší či zmírní trest uložený za trestný čin, na který se nevztahuje rehabilitace podle zákona č. 119/1990 Sb., prokáže-li se během řízení, že *jednání odsouzeného směřovalo k ochraně základních lidských a občanských práv a svobod ne zjevně nepřiměřenými prostředky*. Někteří levicovní poslanci se pokusili docílit zrušení uvedené normy. Obrátili se proto na ÚS. K nálezům Ústavního soudu je nezbytné přistupovat se zřetelem k čl. 89 odst. 2 ústavy, podle něhož *vykonatelná rozhodnutí Ústavního soudu jsou závazná pro všechny orgány i osoby*. Ústavní soud v nálezu č. 14/1994 Sb. ze dne 21. 12. 1993 zamítl návrh na zrušení zákona o protiprávnosti komunistického režimu a o odporu proti němu a vyslovil závazný právní názor, že tato norma je plně v souladu s ústavním pořádkem ČR. V citovaném nálezu ÚS judikoval, že kontinuita se starým právem neznamená kontinuitu se starým režimem, navíc kontinuita práva neznamená uznání legitimacy komunistického režimu. ÚS odmítl tvrzení navrhovatelů o legitimitě politického režimu v letech 1948–1989 a ve vztahu k právu uvedené doby konstatoval, že *zákonné normy se staly fiktivními a bezobsažnými všude tam, kde to politický zájem vládnoucích uznal za účelné*. Nutnost naplnit „staré právní předpisy“ novým obsahem a vykládat je hodnotově diskontinuitně prohlásil ÚS v nálezu sp. zn. Pl. ÚS 42/02 ze dne 26. 3. 2003. Povinnost zkoumat jednotlivá rozhodnutí, vydaná v době nesvobody, s ohledem na to, zda nebyly důsledkem politické perzekuce nebo postupu porušujícího obecně uznávaná lidská práva a svobody, uložil soudům ÚS v nálezu sp. zn. I. ÚS 246/98 ze dne 17. 3. 1999. Otázkou aktivního odporu (odboje) proti komunistickému režimu se zabýval ÚS v mnou již citovaném nálezu sp. zn. II. ÚS 243/05 ze dne 8. 3. 2006. Konkrétního stěžovatele označil za aktivního účastníka odporu proti komunistickému totalitnímu systému a popsal ústavně konformní výklad institutu rehabilitace osob kladoucích násilí totalitní mocí odpor aktivním způsobem, tedy odbojem.⁶⁴ Vysoce aktuální a potřebný zůstává senátní návrh

64 Viz definice pojmu „přímo souvisí“ v cit. nálezu. Jen pro zajímavost považují za nutné upozornit na fakt, že v daném případě se jednalo o aktivní odpor, probíhající v době normalizace.

Právní pohled na III. odboj

zákona o účastnících protikomunistického odboje a účastnících odporu proti komunismu a o změně zákona č. 170/2002 Sb. o válečných veteránech, ve znění pozdějších předpisů, a zákona č. 634/2004 Sb. o správních poplatcích, ve znění pozdějších předpisů, toho času projednávány v Poslanecké sněmovně ČR (Sněmovní tisk 476/0). V něm je provedeno rozlišení mezi odbojem a odporem, kdy odboj se vyčleňuje jako jedna z forem odporu do samostatného právního postavení a v návrhu získává přesnější definici (§ 2 písm. b) a podrobněji se popisuje odpor proti komunismu (§ 2 písm. c). Návrh označuje v § 3 odst. 1 osoby, jež se kvalifikují pro přiznání postavení účastníka protikomunistického odboje. Dále vymezuje formy odboje nebo odporu (§ 4), přiznává odbojářům postavení válečného veterána (§ 5) a myslí i na zbytkové tresty odbojářů (§ 8), aby byly odstraněny absurdní situace, kdy jsou někteří hrdinové protikomunistického odboje stále nezbaiveni těchto zbytkových trestů, což je neúnosná situace.⁶⁵ Vzhledem k rozložení politických sil v poslanecké sněmovně není samozřejmě jasné, bude-li tento zákon vůbec přijat. Pozměňovací návrhy poslanců rovněž mohou výrazně zasáhnout do finálního textu uvedené normy. Její vhodnost je ale namíste a pro srovnání se nabízí platná právní úprava na Slovensku, které bylo spolu s českými zeměmi součástí komunistického Československa a kde existuje podobný zákon č. 219/2006 Z.z. o protikomunistickom odboji, v jehož důvodové zprávě jsou jasná slova o tom, že občané Československa nebyli jen pasivními oběťmi a reagovali na totalitní moc, která vyhlásila válku vlastním občanům. Odpor komunistů k zákonu o III. odboji je pochopitelný. Z důvodu spolupráce s nimi a snahy nez nepřátelit si je jako budoucí a na krajské úrovni již dnešní podporovatele či koaliční partnery se k nim přidávají politici jiných stran. Aktivní odbojáře proti komunistickému režimu odsuzují také někteří intelektuálové, jimž nešlo o svržení totality a vytvoření demokracie, ale o nastolení marxistického systému jiného druhu.⁶⁶ Historický význam III. odboje nikterak nesníží ani nepřijetí zákonných úprav typu navrženého zákona, avšak považují za důležité pro ústavní a zákonný pořádek a hodnoty demokratického právního státu, aby aktivní účastníci odporu vůči nelegitimní vládě komunistů, jejichž cílem bylo odstranění totality a obnovení demokracie, získali oprávněnou pozici v normativním řádu. Smysl to má dle mého mínění nejenom pro dosud žijící protikomunistické odbojáře, ale jde i o zvýraznění cesty, již právní stát označuje za výkon práva na odpor jako poslední záchrannou brzdu ve střetu s nelegitimní totalitní mocí, snažící se uzurpovat vládu nad občany. V této souvislosti je nutno posuzovat nejenom v textu zmíněný čl. 23 *Listiny*, ale ve světle nejnovější judikatury ÚS (např. náleží sp. zn. Pl. ÚS 27/09 ze dne 10. 9. 2009) má pohled na obranu vůči uzurpátorům novou dimenzi s ohledem na jistou „nadústavnost“ čl. 9 odst. 2 ústavy.⁶⁷ Zákonná úprava III. odboje má samozřejmý dopad na vnímání minulosti. Může se ovšem rovněž stát měřítkem i pro budoucnost, což lze označit za nanejvýš potřebné.

Důležitý je i mezinárodní pohled. Aktivní odpor proti komunistické tyranii, včetně ozbrojeného odboje, byl vlastní všem zemím sovětského bloku, včetně Jugoslávie,

65 Viz důvodová zpráva k návrhu zákona, ale srovnej odlišné stanovisko vlády.

66 Za všechny zmíním jen jednoho – UHL, Petr: Měřítkem odporu proti bývalému režimu nesmí být násilí. *Právo*, 22. 2. 2008.

67 Změna podstatných náležitostí demokratického právního státu je nepřipustná.

Kamil Nedvědický

kteřá se vyvíjela samostatně, bez příkazů z Moskvy. Dlouhá léta bojovaly proti nelegitimním režimům odbojové skupiny v Polsku, Rumunsku, Litvě, Lotyšsku a Estonsku či Bulharsku, v Maďarsku situace dospěla až k mohutnému povstání.⁶⁸ Široký rozsah spoluúčasti Čechoslováků na totalitě, z toho důvodu „špatné svědomí“ a účinná komunistická propaganda, způsobují skutečnost, že velké procento občanů ČR se neidentifikuje s III. odbojem. Jedná se ale patrně toliko o generační záležitost, jelikož osoby, které nezažily předlistopadový systém, mají k boji proti komunistům v pravém slova smyslu „neosobní“, vstřícnější přístup. Každá země, s výjimkou států v Pobaltí, kde jsou protisovětská povstalcí oslavováni, má vnitřní dluh ve vztahu k odboji a teprve nyní dochází k nutnému přihlášení se k protikomunistickým skupinám.⁶⁹ Neznamená to ale souhlas s těmi, kdo nebojovali za svobodu a demokracii. Stejně jako komunisty nelze oslavovat za boj s nacismem, platí to i obráceně, tj. nacisty a vyznavače nedemokratických učení není možno chválit proto, že odporovali komunismu. Tato problematika se ale III. československého odboje příliš netýká, protože drtivá většina jeho příslušníků usilovala o svobodnou a demokratickou správu věcí veřejných. Mezinárodněprávní aspekt, který je s ohledem na členství ČR v Evropské unii a dalších mezinárodních organizacích neopomenutelný, naráží na komplikaci, již je neexistence společné historické zkušenosti středo- a východoevropských národů a západoevropských států. Navíc vliv levicových myšlenek a neomarxismu na západní intelektuály ovlivňující veřejné mínění, spojený s tím, že komunistické strany v západních zemích sice byly pátými kolonami sovětského bloku, ale nikdy nedostaly šanci nastolit svou totální vládu, způsobuje rozdílný pohled řady evropských politiků na bojovníky proti dvěma levicovým totalitám, kdy protinacističtí odbojáři jsou oslavováni, avšak protikomunističtí odsouváni na okraj. Zde je potřebné zdůraznit odpovědnost politiků a jiných reprezentantů států s komunistickou minulostí za osvětu v dané oblasti a zdůrazňování legitimacy a v neposlední řadě obdivuhodnosti odboje a odporu proti komunistickému režimu, v situaci, která z pohledu mezinárodního statu quo byla o dost složitější než za druhé světové války. Proto právní dokumenty, jako je *Rezoluce Parlamentního shromáždění Rady Evropy č. 1481 ze dne 25. 1. 2006*, nazvaná *Nutnost mezinárodního odsouzení zločinů totalitních komunistických režimů* či *Usnesení Evropského parlamentu ze dne 2. 4. 2009 o svědomí Evropy a totalitě mají svůj nepopíratelný význam, i když se zatím jedná pouze o deklaratorní záležitosti.*

Úprava III. odboje zůstává pochopitelně na jednotlivých zemích, včetně ČR. V důsledku otevírání archivů a podrobnějšího zpracovávání konkrétních případů vychází najevo skutečný rozsah protikomunistického odboje v Československu. Všechny, kteří tuto historickou realitu zužují na atypický případ skupiny bratří Mašínů, mohu

68 K jednotlivým zemím viz příspěvky na Mezinárodní konferenci *Odboj a odpor proti komunistickému režimu v Československu a ve střední Evropě*, viz <http://www.ustrcr.cz/cs/mezinarodni-konference-odboja-odpor-proti-komunistickemu-rezimu>.

69 O situaci v Polsku viz BLAŽEK, Petr – VĚVODA, Rudolf: Ukázat celé panorama. Rozhovor s Markem Lasotou a Tadeuszem Isakowiczem-Zaleským o zkoumání komunistické minulosti v Polsku. *Paměť a dějiny*, 2008, č. 2, s. 109n.

Právní pohled na III. odboj

odkázat na stále se rozšiřující odbornou literaturu.⁷⁰ Posuzování III. odboje má přesah i do současnosti, neboť je propojeno s nelegitimitou komunistického režimu a s tím souvisejícím potrestáním viníků totalitních zvěrstev. I když postih vykonavatelů likvidace selského stavu, funkcionářů posilajících občany do TNP bez soudu a obecně všech spolutvůrců tyranie KSČ naráží na obtíže, je nezbytné o toto potrestání usilovat.⁷¹ Aktuálnost problematiky boje proti komunistické ideologii vyplývá z existence komunistické strany v České republice a její neustávající snahy dosáhnout podílu na politické moci. Přičemž požadavky této extremistické strany, navazující na režim označený zákonem za zločinný,⁷² získávají odezvu mezi ostatními subjekty, což je možná z více důvodů pragmatické, avšak morálně neospravedlnitelné a v rozporu s úsilím odboje a odporu proti komunismu. Nebezpečí ekonomické krize, spojené s dopady na sociální postavení občanů, může být podhoubím pro komunisty a jejich nenávistnou ideologii. Jedinou cestou tak je držet se zásady, vyjádřené mimo jiné v rozhodnutích Evropského soudu pro lidská práva a judikované v nálezu Ústavního soudu č. 35/2002 Sb. ze dne 5. 12. 2001, a to, že k ochraně základních práv a svobod je nutno prosazovat ideu *demokracie schopné se bránit*, tudíž že demokratický právní stát nemůže připustit legální existenci politického subjektu propagujícího zločineckou ideologii a usilujícího o odstranění základních práv a svobod občanů. Rozpuštění komunistické strany nezávislým soudem je dle mého názoru možností, jak zabránit opakování činů, jež vedly ke vzniku III. odboje. Jako inspirační zdroj lze použít zrušení Komunistické strany Německa (KPD) Spolkovým ústavním soudem SRN v roce 1956. Německý ústavní soud se rozhodl zakázat organizaci, jejímž cílům odpovídá vést generální útok proti demokratickému řádu. Odpor proti režimu (který u nás otevřeně hlásá KSČM)⁷³ byl prohlášen za nelegitimní a nelegální, neboť režim je demokratickým právním státem.⁷⁴ Situace ČR vykazuje znaky jednoznačné analogie, i když čeští komunisté zatím nemají pevné zázemí v cizí totalitní velmoci, jakým disponovali jejich západoněmečtí soukmenovci.

Závěrem si dovoluji doplnit několik poznámek k širšímu vnímání odboje a odporu proti komunistickému režimu v současné době. V řadě zemí světa, v nichž dosud neskončila vláda komunistické strany, jsou občané vystaveni brutálnímu porušování

70 Namátkou: BURSÍK, Tomáš: *Osud odbojové organizace Černý lev 777. Příspěvek k historii ozbrojeného odporu proti komunistickému režimu v Československu*. Odbor Archiv bezpečnostních složek MV ČR, Praha 2007; TOMEK, Prokop: *Na frontě studené války. Československo 1948–1956. Ústav pro studium totalitních režimů*, Praha 2009; KRATOCHVIL, Jan – KRATOCHVIL, Sabina a kolektiv: *III. odboj v Československu z pohledu hodnot EPP – ED*. Sborník k výstavě v Evropském parlamentu, 2006; TOMEK, Prokop: *Dvě protikomunistické skupiny na Moravě v 50. letech*. In: *Securitas Imperii*, 2005, č. 12, s. 245n.

71 Srovnaj Policie bude stíhat úředníky, kteří posílali lidi k PTP. *MfD*, 8. 1. 2009; Bývalý předseda MNV čelí obžalobě kvůli kolektivizaci. *HN*, 11. 6. 2009.

72 Dva příklady pro ilustraci: rozhovor s předsedou KSČM: „Pokud šlo o pokus o puč, pak jedině ze strany těch, kteří podali demisi“, *Haló noviny*, 25. 2. 2008; „Únor 1948 nastartoval úspěšný rozvoj“, *Haló noviny*, 25. 2. 2008.

73 Srovnaj tisková zpráva KSČM: *Stanovisko k 60. výročí únorových událostí v r. 1948*, ze dne 29. 2. 2008.

74 KYSELA, Jan: *Právo na odpor...*, s. 77–78.

Kamil Nedvědický

svých nejzákladnějších práv a svobod a odpor proti komunistickému režimu, včetně ozbrojeného odboje, není ani v této době výjimečnou záležitostí. Ve státech, jako je Čína, kde totalitní vláda komunistů potlačuje univerzálně uznávaná pravidla a upírá svým občanům právo na život, pronásleduje je za uplatňování svobody projevu, vystavuje mučení a nelidskému a ponižujícímu zacházení, pošlapává náboženskou svobodu atd., jsou lidé, kteří se brání nesnesitelnému útlaku režimu pomocí nezadatelného práva na odpor. V nedávné době jsme byli svědky vzpoury Tibeťanů a etnických Ujgurů proti nadvládě čínských komunistických okupantů. Různými formami odporu se snaží bojovat za svobodu také obyvatelé Kuby, Severní Koreje (KĽDR) či Vietnamu. Demokratické státy světa mohou demonstrovat svůj názor na nelegitimní komunistické režimy tím, že osobám aktivně vystupujícím proti zavrženíhodným vládám, kterým se podařilo uprchnout ze svých zemí původu, udělí některou z forem mezinárodní ochrany. I tímto prostředkem se dá vyjádřit podpora bojovníkům proti komunismu. Na prvním místě ale zůstává nejenom právní, ale komplexní vyřešení otázky aktivního odporu vůči komunistické hrůzovládě v českých poměrech. Cestou zákonných norem, osvěty v médiích, historického bádání a výuky ve školách může být dosaženo osvětlení všech souvislostí III. odboje. Odboje, jemuž náleží čestné místo v dějinách českého národa, neboť šlo o legitimní a úctyhodný boj za navrácení svobody a demokracie do naší země.

